

Aai Prins

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schotprijs 2001

Aai Prins (1959) studeerde Russisch aan de Universiteit van Amsterdam en volgde een opleiding tot gerechtstolk. Ze vertaalde onder meer werk van Alesjkovski, Bitov, Boelgakov, Dombrowski, Doulatov, Pelevin, Sorokin en Tsjechov. In 2001 ontving ze de Aleida Schotprijs, in 2013 de Filter-vertaalprijs. In 2019 werd zij bekroond met de Letterenfonds Vertaalprijs. Vanuit Sint-Petersburg, waar ze tussen 2006 en 2014 Nederlands doceerde aan het NIP en de Universiteit van Sint-Petersburg, deed ze in de Groene verslag van politieke en culturele aangelegenheden. Ook schreef ze zo'n honderd recensies voor onder meer de Volkskrant, waarin ze werk van grootheden als Poesjkin, Toergenjev, Dostojevski, Tolstoj, Nabokov en Brodsky behandelde, maar ook van minder bekende auteurs als Garsjin en Kononov. Tot de hoogtepunten uit haar oeuvre behoren het onvertaalbaar geachte gedicht 'Zangezi' van de futuristische dichter Velimir Chlebnikov, de hervertaling van verhalen en novellen van Gogol en van Dokter Zjivago van Pasternak, en de Verhalen van Andrej Platonov. Ze voorziet haar vertalingen veelal van heldere en informatieve nawoorden. Ze geeft les aan de Vertalersvakschool Amsterdam.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Aleida Schotprijs 2001

Dames en heren, lieve familie en vrienden.

Allereerst wil ik de jury en het bestuur van de Aleida Schot Stichting danken voor hun voordracht en toekenning van de Aleida Schot-prijs. Literaire vertalers zijn niet gewend om zo in het zonnetje gezet te worden; je bent meestal al blij als iemand je vertalingen recenseert. U zult dus begrijpen hoe verguld ik ben met deze prijs.

Mijn eerste schreden op het vertalerspad zette ik in de zomer van 1981, het derde jaar van mijn studie Russisch. Het betrof de roman *Haar eenzaam hart*, waarin een schuchtere operatiezuster van eenvoudige afkomst tijdens een levensreddende operatie verliefd wordt op de chirurg. En hij op haar. De jaloerse verloofde van deze chirurg, een puissant rijke blondine, zoekt haar toevlucht tot draconische maatregelen om de ontluikende romance in de kiem te smoren: ze haalt de door haar verloofde geredde patiënt voor veel geld over om een operatieschaar in te slikken. Zij slaagt aanvankelijk in haar boze opzet: de operatiezuster wordt ontslagen, aangezien niemand anders dan zij de schaar tijdens de operatie in de maag van genoemde patiënt kan hebben laten liggen. Ook de chirurg keert zich van haar af. Gelukkig komt de operatieschaar-patiënt op zijn doodsbed tot inkeer, biecht alles op, chirurg en operatiezuster krijgen elkaar, verloofde exit.

Nee, ik heb het hier niet over de Grote Russische Literatuur, waar ik mij in dat stadium van mijn studie doorheen worstelde. Bovenbeschreven melodrama speelde zich af binnen de 28 slapgekafte standaardpagina's van de medische serie van de Harlequin-reeks. Mijn kennis van het Russisch was bescheiden, die van het Duits daarentegen heel behoorlijk, en de vertaling van *Ihr einsames Herz* zou, zo dacht ik, het begin zijn van een lucratieve vertaalcarrière: Vijfhonderd gulden per boekje. Met een beetje routine zou ik makkelijk drie boekjes per maand halen en voor altijd verlost zijn van uitzendbureau De Werkstudent. In de praktijk liep het echter niet zo soepel. Overeenkomstig de instructies van de Harlequin-redactie diende de Nederlandse vertaling zo toegankelijk mogelijk te zijn voor de lezers. Dit hield in dat alle stijlbloempjes waarover ik in het Bungehuis zojuist getentamineerd was, uit den boze waren. Voorts moesten zowel de Duitse namen van de personages als de plaats van handeling vernederlandst worden. Dat met die namen was nog wel aardig: puttend uit enkele recente strubbelingen in mijn privé-leven kostte het me weinig moeite om de booswichten en de 'goeien' van passende Nederlandse namen te voorzien. De plaats van handeling van *Haar eenzaam hart* leverde meer problemen op, aangezien de door liefdesverdriet verteerde operatiezuster haar heil placht te zoeken in de Alpen. Landschappelijk gezien kon ik met deze instructie dus weinig beginnen. Het resultaat was, in combinatie met de oer-Hollandse namen van de hoofdrolspelers, bepaald koddig.

Daar kwam bij dat ik de vertaling, om tijd te winnen, meteen in het net moest tikken, en achteraf bij het nakijken geen kans meer zag tot een verantwoorde geografische omzetting (had ik toch niet iets met de Grebbeberg moeten proberen?). De tekstverwerker was indertijd nog een gewone typemachine, en de correcties dienden met behulp van minuscule stickertjes en klodders tipex in de vertaling te worden aangebracht. Het werd een enorme knoeiboel.

Met mijn Duitse vertaalcarrière is het nooit wat geworden. Ik weet niet eens of *Haar eenzaam hart* ooit de schappen van de sigarenboer heeft gehaald. Ik had er uiteindelijk ook geen zin meer in. Het werd tijd me aan de Grote Literatuur te wijden. Ik studeerde ijverig, kluste af en toe bij uitzendbureau De Werkstudent en had vervolgens het geluk af te studeren in de hoogtijdagen van de perestrojka, toen er een golf te vertalen boeken uit Rusland kwam zetten. Ik kon aan de slag, me gelukkig prijzend niet geluisterd te hebben naar het introductiepraatje van professor Ebeling, die ons in 1977 nog had voorgehouden ‘maar liever operatiezuster’ te worden, daar in de slavistiek geen droog brood te verdienen viel. Ik wist inmiddels hoe het operatiezusters kon vergaan.

Toch heb ik met *Haar eenzaam hart* ontegenzeggelijk mijn voordeel gedaan. Het hele project was als het ware een uitvergroting van de problemen die je als vertaler ook bij de Echte Literatuur tegenkomt: Is het nou heus simpelweg ‘vertalen wat er staat’? En is dat ‘vertalen wat er staat’ wel zo simpel? Hoever ga je om een vertaling soepeltjes bij de lezer naar binnen te laten glijden? Deze kwestie was onlangs nog het onderwerp van een polemiek tussen Rudi Wester van het Nederlands Productiefonds, promotor van vertaalde Nederlandse literatuur in het buitenland, en de schrijfster Renate Dorrestein. Aanleiding voor hun gekissebis was de Amerikaanse vertaling van Dorresteins roman *Een hart van steen* ofwel, in het Engels, *A heart of stone* - een titel die me overigens bekend voorkomt. Volgens Rudi Wester ging het niet aan geld van het Productiefonds te spenderen aan een vertaling die de oorspronkelijke tekst vervlakte en veramerikaniseerde ter wille van de verkoopcijfers. Renate Dorrestein van haar kant was dolblij dat haar Amerikaanse vertaalster *Een hart van steen* niet strikt naar de letter had vertaald, aangezien zo iets volgens haar per definitie ‘knarsend proza’ oplevert, dat zijn weg naar de lezers nooit zal vinden. Zij zag haar gelijk bevestigd toen tijdens de promotietournee van haar roman in Amerika *A heart of stone* werd geprezen als ‘an emotional rollercoaster unlike any book you’ve read before’.

Hoe trouw je als vertaler aan de brontekst moet blijven, verschilt natuurlijk per boek, maar het gladstrijken van weerbarstige teksten kan in mijn ogen niet het uitgangspunt van een vertaler zijn; god verhoede dat we als overbezorgde vogelouders teksten voor de lezers gaan voorverteren – de lezers zijn mans genoeg, en laten ze zich maar een beetje inspannen! Getrouwe vertalingen leveren niet per definitie knarsproza op.

Mijn streven om zo dicht mogelijk bij de brontekst te blijven heb ik waarschijnlijk overgehouden aan de samenwerking met mijn eerste redacteur, Gerard

Rasch, die ooit rücksichtslos met een rode pen mijn eigen bijdragen aan het origineel uit mijn vertaling schrapte. Ik ben hem veel dank verschuldigd.

Toch valt er voor een wat lossere benadering soms ook wat te zeggen. Dit heb ik geleerd van mijn samenwerking met de onvergetelijke Marko Fondse die jaren later mij – o wonder – te hulp riep om hem in zijn bloemrijke vertalingen wat te temperen. Hij maakte me op zijn beurt weer jaloers op zijn zwierige vondsten. Ik ben blij met hem gewerkt te hebben.

Ook in andere opzichten prijs ik me als vertaler gelukkig. Naar goed Hollands gebruik zeuren wij vertalers heel wat af, maar ik denk dat we hier blij mogen zijn met de vele mooie uitgeverijen, die zich bij het uitbrengen van boeken niet louter door winstprognoses laten leiden. Hierbij denk ik aan een kleine uitgeverij als M Bondi, die naar eigen zeggen vooral geeft en als motto heeft: *Man verdient nichts, aber es macht Spaß*. M Bondi heeft bijvoorbeeld Chlebnikovs *Zangezi* prachtig uitgegeven. En dan is er het Fonds voor de Letteren, dat literaire vertalers in staat stelt het vertalen als een normaal beroep uit te oefenen. Voor zo lang het duurt overigens, want de berichten uit Den Haag aangaande het subsidiebeleid zijn niet best. Marcel Möring veegde in het NRC onlangs nog de vloer aan met de staatssecretaris van Cultuur, die naar zijn zeggen onze literatuur verkwanselt en eerder genoemd Productiefonds ten onrechte afknijpt. Ook het Fonds voor de Letteren is in de gevarenzone. Wie weet wordt vertalen binnenkort weer een bezigheid voor mensen die er niet van hoeven te leven, een nobele hobby voor in de avonduren. Ik geef eerlijk toe dat het spookbeeld van de Harlequinreeks al af en toe opdoemt. Maar we moeten er maar het beste van hopen.

Tot slot wil ik hier mijn dank uitspreken aan mijn familie en vrienden die ik met Chlebnikov de afgelopen jaren horendol heb gemaakt, en die me dat hopelijk kunnen vergeven nu ik de Aleida Schot-prijs in ontvangst mag nemen. Ik voel me vereerd en ben de jury en het bestuur van de Aleida Schot Stichting enorm dankbaar.